

Огорілко О. (Київ, Україна)

Регіональна варіантність у керуванні дативом (на основі текстів сучасної польськокомовної преси України)

У статті представлено і проаналізовано регіональні відповідники загальнопольських дієслівних конструкцій із залежним словом у формі давального відмінка в текстах сучасної польськокомовної преси України. Здійснено спробу з'ясувати причини їх виникнення. Дослідження проведено на матеріалах статей 150 номерів сучасних українських польськокомовних газет „Gazeta Polska”, „Gazeta Lwowska”, „Mozaika Berdyczowska”, „Lwowskie Spotkania”.

Ключові слова: *регіолект, загальнопольська мовна норма, синтаксис, давальний відмінок.*

В статье представлены региональные соответствия общепольских глагольных конструкций с зависимым словом в форме дательного падежа в текстах современной польскоязычной прессы Украины. Сделана попытка определить причины их возникновения. Исследование проведено на материале 150 статей современных украинских польскоязычных газет („Gazeta Polska”, „Gazeta Lwowska”, „Mozaika Berdyczowska”, „Lwowskie Spotkania”).

Ключевые слова: *региолект, общепольская языковая норма, синтаксис, дательный падеж.*

The article deals with the analysis of regional correspondence of standart Polish syntactic constructions with the depended word in the form of Dative case in the modern Polish press of Ukraine. The reason of their origin has been studied. The analysis has been carried out on the basis of 150 issues of modern Polish newspapers in Ukraine („Gazeta Polska”, „Gazeta Lwowska”, „Mozaika Berdyczowska”, „Lwowskie Spotkania”) from the years of 1991–2010.

Key words: *regional variety of Polish, norm, syntax, Dative case.*

Незважаючи на активне зацікавлення функціонуванням польської мови в Україні [5; 6; 7; 10; 11; 13; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28], писемний варіант цього регіолекту, а саме мовлення преси, потребує ґрунтовного дослідження і вичерпного аналізу, бо на сьогодні він залишається невивченим, на відміну від текстів литовської польськокомовної преси [15; 16; 17; 18; 19; 20].

Метою написання статті є презентація регіональної варіантності відмінкової форми залежного слова в словосполученнях, які в загальнопольській мові у своєму складі мають давальний відмінок. У статті представлено невідповідні загальнопольській нормі дієслівні, іменникові, прикметникові словосполучення, у яких форма давального відмінка

заміняється іншими відмінковими формами або прийменниково-відмінковими конструкціями. Дослідження проведено на матеріалі текстів українських польськомовних газет “Gazeta Lwowska” (GL), “Gazeta Polska” (GP), “Mozaika Berdyczowska” (MB), “Lwowskie Spotkania” (LS), а саме їх номерів, які виходили від початку 90-их років до 2010 року. Щоби досягнути мету поставлену перед автором статті, необхідно в газетних текстах виділити конструкції з нетиповими для польської норми зв'язками керування, проаналізувати, зіставити їх з українськими відповідниками. Оскільки автори досліджуваних текстів крім польської, вільно володіють українською і російською мовами, то саме за допомогою конфронтативного порівняння певних українських та польських синтаксичних аспектів дієслівного, іменникового та прикметникового керування можна спробувати визначити причини виникнення та функціонування відхилень у писемному мовленні українських поляків. До завдань також належить перегляд історії розвитку певного регіоналізму. Для цього використано дані з монографій польських науковців, що досліджували функціонування польської мови в Україні приблизно – Зофії Курцової [13] та Ірени Зайфферт-Науки [24].

У сучасній українській та польській мовах грамема давального відмінка належить до спеціалізованих морфологічних засобів вираження керованих компонентів. У своєму первинному формально-синтаксичному функціонуванні вона виконує роль „придієслівного напівслабокерованого другорядного члена речення” [1, 73]. На думку І. Вихованця, давальний відмінок відрізняється від центральних і периферійних відмінкових форм. „Щодо центральних відмінків у нього менша сила підрядного зв'язку, а щодо периферійних – дещо тісніший підрядний зв'язок” [1, 73].

Те, що давальний відмінок зараз є напівпериферійним а його семантико-синтаксична функція адресата дії корелює з функцією напівсильнокерованого придієслівного другорядного члена речення, Д. Бутлер пояснює його багатозначністю та нечіткістю детермінування дієслова ще в епоху старої польської мови [3, 147–148]. Нерегулярно, але весь час протягом розвитку польської мови цей відмінок замінювався іншими синтетичними та аналітичними дублетами з метою звузити, конкретизувати значення конструкцій із залежним словом в давальному відмінку. У XVII–XVIII ст. цей процес активізувався в такій мірі, що формам давального відмінка загрожувало зникнення, але вже на початку XIX ст. функціонування давального відмінка стабілізувалося і сформувалося близько до сучасного стану. Сфера використання давального відмінка звузилася фактично лише до дієслівних словосполучень, оскільки

словосполучення з головним словом прикметником (*obojętny wszystkim*) або іменником (*matka dzieciom*) зустрічаються в сучасній польській мові рідко.

Функція непрямого додатка – позначення адресата дії, тобто особи через яку або для якої відбувається дія – це основна функція давального відмінка в сучасній польській мові. Окрім цього, притаманне широке використання давального відмінка як спеціалізованої відмінкової грами для вираження тільки одного її різновиду – функції суб'єкта стану, хоча вона є дещо віддаленою від семантико-синтаксичної функції давального відмінка і порівняно з називним має набагато вужчу сферу поширення. Давальний відмінок у функції суб'єкта стану – це пасивна спрямованість стану на істоту, наприклад: *żał komu, wstyd komu*.

У регіональному різновиді польської мови в Україні, як і в загальнопольській мові, давальний відмінок виконує свої обидві функції. Фреквентністю відзначаються конструкції *nie było komu* + інфінітив (*robić, iść*) (14), наприклад: *Nie było im możliwości to zrobić*. МВ 1 (2, 1995), *nie było komu temu wojsku pomoc* (...) GL 7–8 (1991). У загальнопольській мові також існують такі конструкції, але Д. Буттлер прогнозувала занепад їх використання, бо на загальнопольському ґрунті вони все частіше замінюються синтаксемами *nie miał kto* + інфінітив (*Oni nie mieli możliwości to zrobić; Nie miał kto temu wojsku pomoc*) [3, 149]. Натомість у регіональному варіанті польської мови ці конструкції є активними та часто використовуваними досі. Це може відбуватися через те, що аналізований регіолект розвивається у середовищі української та російської мов, у яких існує така конструкція і вона є нормативною (пор. *Не було кому працювати; Не было кому работать*). На основі попередніх досліджень функціонування польської мови в середовищі полоноцентричних спільнот України неможливо сказати, чи ці синтаксичні конструкції є інноваційними елементами, чи були й раніше характерною рисою польської мови в Україні, бо про них не згадується в попередніх дослідженнях аналізованого регіолекту.

Дієслівні словосполучення

У регіональному різновиді польської мови функцію адресата дії може виконувати не лише датив. Далі представляємо дієслівні словосполучення, у яких форма давального відмінка замінена іншими відмінковими формами або прийменниково-відмінковими конструкціями.

Давальний відмінок виступає в контексті польських дієслів із значенням „чинити опір”, натомість в аналізованому матеріалі такі дієслова функціонують з іншими схемами керування, наприклад, *przeciwstawić się do kogo/czego, sprzeciwić się z kim/czym*:

przeciwstawiać się do kogo/czego (2): *taka forma postępowania władzy przeciwstawia się do naszych oczekiwań.* MB 2 (97, 2011); (...) *przez cały czas przeciwstawiała się do starszych (...)* GL 8–9 (171–172, 1998), замість *przeciwstawiać się komu/czemu – naszym oczekiwaniom, starszym;*

sprzeciwiać się z kim/czym (3): (...) *sprzeciwiała się z żołnierzem ile miała siły (...)* GP 21 (198, 2008); (...) *nie sprzeciwiajmy się sami z sobą.* LS (грудень–березень, 2002–2003), замість *sprzeciwiać się komu/czemu – żołnierzowi, sami sobie.*

Значно більше регіональних відхилень спостерігаємо у синтаксичній сполучуваності дієслів зі значенням „підпорядковувати когось своїй волі, своїм наказам?”. Давальний відмінок тут поступається місцем формам знахідного, орудного відмінків або ж прийменниковій конструкції *nad kim/czym*. Так, відхилення маємо в контекстах:

przewodniczyć kogo/co (4): *Radę przewodniczył Pan Prezes (...)* GP 6 (46, 2004), (...) *na koniec posiedzenie zaczął przewodniczyć J. Franczuk.* GL 23–24 (359–360, 2006), замість *przewodniczyć komu /czemu – radzie, posiedzeniu;*

przewodniczyć kim/czym (3): *przewodniczył zebraniem prezes TKPZL (...)* GL (23–24 (359–360, 2006); *Szkołami sobotnio-niedzielnymi na Ukrainie przewodniczy Pan (...)* GP 23 (113, 2006), замість *przewodniczyć komu /czemu – zebraniu, szkołom sobotnio-niedzielnym;*

przewodniczyć nad kim/czym (6): (...) *nad mszą przewodniczył ksiądz (...)* GP 7 (47, 2004); *Nad otwarciem Cmentarza Orłąt przewodniczył (...)* GL 12 (324, 2005). Такі самі схеми керування має дієслово *przewodzić* – окрім родового, у регіолекті воно керує знахідним та орудним відмінками і сполучається з прийменниковою конструкцією *nad kim/czym*:

przewodzić kogo/co (2): (...) *potrafią przewodzić Europą.* GL 7 (319, 2005); *Pani (...)* *przyszła przewodzić koniec negocjacji.* GP 18 (298, 2010), замість *przewodzić komu/czemu – Europie, koncowi negocjacji;*

przewodzić kim/czym (4): *Jezus przyszedł po to, by przewodzić światem.* GL 5–6 (1991); *Żeby przewodzić ludźmi trzeba mieć talent.* MB 3 (74, 2007), замість *przewodzić światu, ludziom;*

przewodzić nad kim/czym (7): *Nasze Towarzystwo nie może przewodzić nad zmianami w całym społeczeństwie.* GP 3 (43, 2004); *On jeden mógł przewodzić nad wszystkimi ludźmi.* LS 1 (2009), замість *przewodzić zmianom, wszystkim ludziom.*

Важко визначити причину саме такої зміни принципів керування наведених дієслів. Можна припустити, що це відбувається під впливом близькозначних дієслів. Наприклад, синтетична конструкція з формою знахідного відмінка, очевидно, з'являється як варіантна схема керування

дієслова *przewodzić* з іншим значенням (+ знахідний відмінок, наприклад, *przewodzić prąd* → **przewodzić zebranie*), орудний відмінок може виступати у проаналізованих словосполученнях під впливом дієслова *rządzić* (*kim/czym*), аналітична схема може виникати під впливом дієслова *dominować nad kim/czym*.

У загальнопольському узусі також зафіксовані аналітичні схеми з прийменником *nad* + орудний відмінок (наприклад, *Chciała mieć kogoś, nad kim mogłaby przewodzić w domu; Imponował im, bo od pierwszej chwili zaczął nad nimi przewodzić (...)*) і вважалось, що вони можуть навіть елімінувати синтетичні словосполучення з давальним відмінком [3, 153], але нормативними надалі вважаються схеми *przewodniczyć, przewodzić* + датив.

Експансія прийменникових структур найбільш проявляється у семантичній групі дієслів зі значенням „зробити щось комусь”, які відкривають у своєму контексті два місця – для давального відмінка та знахідного. У таких словосполученнях виразно виступає значення грамеми давального відмінка „адресата дії”, що, очевидно, спричиняє фреквентну заміну синтетичної конструкції з дативом аналітичною з прийменником *dla* + родовий відмінок.

Аналітична конструкція <дієслово з прийменником *dla* й іменником у формі родового відмінка> замість дієслова, поєданого з іменником у формі давального відмінка, в текстах польськомовної преси в Україні є особливо фреквентною. В аналізованому матеріалі прийменник *dla* виступає як після перехідних, так і неперехідних дієслів, які в сучасній загальнопольській мові керують давальним відмінком: *dawać, kupić, mówić, określić, pokazać, pomagać, pokazać, powedzieć, przekazać, przynieść, robić, udzielić, wręczyć, zaproponować, zaszłużyć się* і ін.:

podarować dla kogo/czego (6): *Pan prezes (...) podarował dla biblioteki te wszystkie książki. GP 26 (116, 2006); (...) podarowano to dla nas, towarzystwa w Berdyczowie, (...) MB 3 (8, 1996),* замість *podarować bibliotece; nam, towarzystwu w Berdyczowie;*

dawać/dać dla kogo/czego (16): *Jest to jego bogactwo, gdyż każdy chce dać dla swojego miasta to, co najlepsze. GL 6 (296, 2004); Karta Polaka daje ogromne możliwości dla naszej młodzieży w otrzymaniu wykształcenia w Polsce (...) GP 32 (209, 2008).* Дієслово *dawać/dać* може сполучатися з прийменником *dla*, але лише в контексті „передавати кимось щось для когось”, наприклад: *Dawał nam paczki dla ojca.* Якщо дія відбувається безпосередньо з адресатом, його повинна виражати форма датива: *(...) dać swojemu miastu; (...) daje (...) naszej młodzieży.*

zapewniać/zapewnić dla kogo/czego (5): *Gromada Żytomierza powinna*

była zapewnić dla nich lepsze warunki. GP 38 (215, 2008); *Nie zapewniono dla naszych dziennikarzy dobrą pracę.* GL 16 (221, 2000);

śpiewać dla kogo/czego (4): (...) *Edzio Sosulski przyszedł i przy ładnej muzyce dla dzieci śpiewał.* GL 23-24 GL (359-360, 2006); (...) *z wielkim wzruszeniem śpiewamy dla was* (...) GL 1 (291, 2004);

kupić dla kogo/czego (7): *Mama kupiła dla ciebie mleka.* GL 6 (296, 2004); *Dla kogo kupujesz takie piękne kwiaty?* GP 35 (121);

wręczać dla kogo/czego (3): *Kolejne odznaki „Zasłużony dla Kultury Polskiej” wręczone zostały dla uczestników zespołu „Soliści Polesia”*(...) GP 3 (2008); *Na początku koncertu trzeba było wręczyć dla niego order, a nie na końcu* (...) MB 4 (39, 2001);

przynosić/przynieść dla kogo/czego (6): *Mamy nadzieję, iż Nowy Rok przyniesie* (...) *radość i szczęście dla każdego z Was.* LS 8 (2007); *Musimy przynieść dla naszej młodzieży lepsze szanse* (...) MB 3 (74, 2007); .

zasłużyć się dla czego (1): *LKS „Pogoń” Lwów* (...) *znacznie zasłużył się dla rozwoju sportu i wychowania fizycznego.* GL 4-5 (60-61, 1993)

Заміна аналізованої синтаксеми прийменниковою конструкцією в польській мові Львова була вже раніше зафіксована. [24, 140]. Хоча для польської мови, яка функціонує в селах України, конструкція <dla + родовий відмінок> не є характерною. Вона застрічається на Хмельниччині і Житомирщині, але не є частотною [7, 103]. Очевидно, на сучасному етапі розвитку регіонального різновиду польської мови в Україні це явище не є інноваційним.

Вважається, що тенденція до заміни форм датива прийменниковою конструкцією <dla + форма родового відмінка> загальнослов'янського масштабу. У польській мові територіальний обсяг поширення цієї прийменникової конструкції в функції давального відмінка також є досить широким, займає польську мову, яка функціонує в північно-східній частині Польщі, на прикордонних землях Литви і, як бачимо в Західній Україні. Отже, це поширення характерне як для діалектних, так і регіональних різновидів польської мови. [14, 58].

На ґрунті загальнопольської мови процес обмеження використання додатка в давальному відмінку почався ще в старопольській мові, коли прийменник *dla* набув значення «користі» [8, 53]. Потім його експансія посилилася в XVIII ст. і прийменникова й синтетична конструкції використовувалися паралельно. В цей час і на так званих Північних Кресах, і в загальнопольській мові вчені фіксують аналогічну ситуацію у функціонуванні аналізованих синтаксем [2, 262; 3, 153; 8, 53; 14, 59]. Частотність використання аналітичної структури на польських східних

територіях посилилася лише в XIX ст. Тоді її функціонування в регіональних різновидах польської мови, а саме в південно-, та північно-східному стало дистинктивним, порівняно із загальнопольською мовою. Відрізняє ця риса східний регіолект від загальнопольської мови й зараз. Д. Бутлер спостерігає використання аналізованої приємникової конструкції носіями загальнопольської мови рідко і несистематично [3, 155]. Прогнозує, що ця ситуація може змінитися, частково стабілізуватися і може відбуватися інтенсивніше обмеження сфери використання форм датива. Але вчена вважає, що з дієсловами *poświęcić*, *ufać*, які з давальним відмінком перебувають у зв'язку сильного керування, зміни не повинні відбутися. Проте ці зміни відбулися. Сучасна норма загальнопольської мови трактує конструкцію < *dla* + родовий відмінок > в синтаксичному контексті дієслова *poświęcić* синонімом форми давального відмінка [21, 721]. У сучасній польській мові в Україні зв'язок сильного керування цих дієслів виражений таким чином: дієслово *ufać* (4) сполучається з приємниковою конструкцією < *w* + знахідний відмінок >:

(...) *wolno było tylko ufać we władzę* (...) МВ 5–6 (94–95, 2010); *Kto teraz ufa w te wszystkie obietniki?* GL 3 (208, 2000), замість *ufać komu/czemu – władzy, tym wszystkim obietnikom*.

Причиною утворення представленої конструкції може бути вплив української або російської мови (*верити в кого/що, верить в кого/что*).

Слово *poświęcić* (7) натомість, як усі вище наведені дієслова, із загальним значенням „зробити щось для когось” існує в писемному мовленні поляків України лише з приємниковою схемою < *dla* + родовий відмінок >. Жодного разу це дієслово не зафіксоване в словосполученні з формами датива:

Po śmierci babci odważyłem się poświęcić dla niej wiersz (...) GP 5 (45, 2004); *Całą pracę poświęcił (...) dla swojej pasji* (...) GL 23-24 (359-360, 2006), замість *poświęcić komu/czemu – babci, pasji*.

Дехто з дослідників північно-східного регіонального різновиду польської мови причиною поширення аналітичної конструкції *dla* + іменник або особовий займенник у формі родового відмінка визначають вплив східнослов'янських мов, зокрема російської і білоруської [2, 262; 4, 44; 12, 299]. Якщо спробувати визначити причину активного функціонування аналізованого явища в писемній польській мові, яка функціонує в Україні, то неможливо однозначно стверджувати про вплив української мови. В певних випадках в узусі української мови дієслова мають паралельне керування, наприклад, *купити кому/для кого*; *співати кому/для кого*; *принести кому/для кого*. Відповідно, ці конструкції могли би мати вплив.

Але наведені приклади *wręczyć dla kogo, dać dla kogo* не знайдуть „підтримки” в українському синтаксисі, оскільки їх відповідники вимагають лише давального відмінка *wręczyć кому, dати кому*. Тому з'являється припущення, що українська мова може лише якоюсь мірою підтримувати цю локальну рису польської мови. Причиною ж фреквентності аналітичної синтаксеми в аналізованій сучасній писемній регіональній польській мові, очевидно, можна вважати давнє походження і територіальну окремішність локального варіанта від загальнопольської мови, звідки випливає усвідомлення традиційності і невід'ємності аналізованої комбінаторної синтаксеми в локальному варіанті носіями польської мови в Україні.

Дієслівна синтетична конструкція із назвою адресата дії в давальному відмінку на ґрунті регіональної польської мови, має ще інше вираження, окрім прийменника *dla* з родовим відмінком. Другим варіантним відповідником є структура <прийменник *do* + родовий відмінок> (5). Найчастіше вона використовується, коли адресатом дії виступає певна установа, наприклад:

(...) *chciał podarować polskie książki do biblioteki* (...) GP 29 (119, 2006); *Trzeba było lepiej oddać całą korespondencję do Towarzystwa* (...) LS 3-4 (2005). У наведених прикладах адресат швидше асоціюється з місцем, напрямом, хоча нормативними і без зміни значення були би конструкції: *chciał podarować (...) bibliotece, oddać (...) Towarzystwu*.

Конструкція <*do* + родовий відмінок> є також вторинним регіональним варіантом керування польських дієслів, які вимагають у своєму контексті назву об'єкта дії. Це такі дієслова, як *przyglądać się, przysłuchiwać się, podlizywać się*. У газетних текстах, авторами яких є носії регіональної польської мови, окрім нормативного керування, ці дієслова функціонують так:

przyglądać się do kogo/czego (8): (...) *wtedy nikt nie przyglądał się do człowieka* (...) MB 3 (98, 2011); (...) *przyglądając się do sylwetek znanych reporterów* (...) GL 15-16 (178–179, 1998), замість *przyglądać się komu/czemu – człowiekowi, sylwetkom*;

przysłuchiwać się do kogo/czego (6): *Trudno było nie przysłuchiwać do mówcy*. GP 29 (309, 2010); *Do głosu Prezesa przysłuchiwali się prawie wszyscy*. GL 4 (316, 2005), замість *przysłuchiwać się komu/czemu – mówcy, głosowi*;

podlizywać się do kogo/czego (3): (...) *trzeba było podlizywać się do władzy*. MB 4 (81, 2008); (...) *miał taki charakter podlizywać się do przełożonych*. GP 5 (45, 2004), замість *podlizywać się komu/czemu – władzy, przełożonym*.

У схемах регулярного керування дієслова цією прийменниковою конструкцією можна простежити вплив української мови, де відповідники наведених дієслів керують власне таким чином, пор. *придивлятися до картини*,

прислухатися до звуків, підлизуватися до вчителя. Польські нормативні видання не фіксують такого відхилення в загальнопольському узусі.

Регіональним керуванням у текстах сучасної польськомовної преси характеризується функціонування дієслів із значенням „забрати в когось щось”. Дієслова цієї групи, окрім форм датива, в регіолекті сполучаються з аналітичними конструкціями <u + родовий відмінок>:

odbierać/odebrać u kogo (6): (...) *można nawet było u matki odebrać dzieci, i nic.* MB 1 (6, 1996); *Odebrano u nieszczęsnego biedaka worek z żywnością (...)* GL 3 (227, 2001), замість *odebrać/odebrać komu/czemu – matce, biedakowi*;

ukraść u kogo (5): *Babka powiedziała, kto u mnie ukradł dokumenty.* GP 7 (97, 2006); *A jak inaczej można ukraść u nas duszę?* LS 1 (2002), замість *ukraść komu/czemu – kto mi ukradł, ukradł nam*;

konfiskować u kogo (2): *U sąsiada całkiem konfiskowali majątek.* GL 17 (307, 2004); *Wolno było wszystko konfiskować u prostego ludu.* MB 1 (2, 1995), замість *konfiskować komu/czemu – sąsiadowi, prostemu ludowi*.

Порушення принципів загальнопольської норми у цьому випадку може відбуватися на основі інтерференції з української мови. Українські відповідники польських дієслів сполучаються з конструкцію <прийменик у/в + форма родового відмінка>.

Очевидно, з причин інтерференції, у писемній польській мові в Україні змінюють своє керування дієслова *przerwać, kibicować, zlorzeczyć*. Утворені конструкції повністю калькують українські відповідники:

przerwać kogo/co (3): (...) *przerwać prelegenta, przechodząc do innego punktu porządku.* LS 1-2 (2005); (...) *wraz przerwał studenta (...)* GL 1 (291, 2004), замість *przerwać komu/czemu – prelegentowi, studentowi*;

zlorzeczyć kogo/co (2): (...) *po co zlorzeczyć cały świat?* GL 13–14 (237 – 238, 2001); *Zmuszano nie wierzyć i zlorzeczyć Boga.* LS (листопад, 2002), замість *zlorzeczyć komu/czemu – światu, Bogu*;

kibicować za kogo/co (3): *Każde miasto kibicowało za swoją drużynę.* GP 12 (189, 2008); (...) *my oczywiście kibicujemy za swoich (...)* GL 19 –20 (287–288, 2003), замість *kibicować komu/czemu – drużynie, swoim*.

Очевидно, специфіка розвитку аналізованого регіолекту польської мови зумовлює заміну давального відмінка у схемах керування наведених дієслів формами знахідного, як це маємо в українській та російській мовах, пор.: *перебивати мовця* (З.в.), *проклінати весь світ* (З.в.), *вболівати за команду* (З.в.).

Як бачимо, дієслова, які в загальнопольській мові керують залежним словом у формі давального відмінка, в локальному різновиді польської мови найчастіше функціонують з прийменниково-відмінковою

конструкцією. Таких конструкцій з-поміж усіх представлених – 85%, і лише 15% зберігають свою синтетичну будову. В аналітичних конструкціях найфрекventнішим заміном давального відмінка є сполучення дієслова + *dla* + родовий відмінок: з 85% аналітичних регіональних конструкцій 39% відзначається саме таким функціонуванням (*dać, kupić, śpiewać* і ін.). 19% – структури *do* + родовий відмінок (*przyglądać się, przysłuchiwać się* і ін.). 10% приймає у свій склад приименниково-відмінкову конструкцію *u* + родовий відмінок (*ukraść, konfiskować* і ін.), у інших 10% – замість давального відмінка зафіксовано конструкцію *nad* + орудний відмінок (*przewodniczyć, przewodzić*), 2% – *za* + знахідний відмінок (*kibicować*) 2% – *z* + орудний відмінок (*sprzeciwiać się*). У синтетичних конструкціях досліджуваного регіолекту замість давального відмінка дієслова керують знахідним (9% – *przewodniczyć, przewodzić*) або орудним (6% – *przewodniczyć, przewodzić*).

Іменникові та прикметникові словосполучення

Іменні конструкції, які у своєму складі повинні мати форми давального відмінка, на основі досліджуваних текстів не вимагають широкого аналізу, оскільки синтетичні іменні конструкції з дативом у регіолекті, як і в загальнопольській мові, зустрічаються дуже рідко. Найчастіше це словосполучення, головне слово в яких є віддієслівним іменником: *oddanie sprawie, sprzyjanie zamiarom*. Тому й відхилень від норми спостерігається небагато. Зафіксовано 6 випадків, коли діє тенденція заміни форми давального відмінка приименниковою конструкцією *dla* + родовий відмінок: (...) *w danym czasie niemożliwe jest oddanie dla parafii naszej ziemi* (...) GP 32 (209, 2008); *Urzędnicy powinni (...) sprzyjać w przekazywaniu dla osób bezdomnych informacji* (...) MB 5 (40, 2001). Ця тенденція спостерігається в синтаксичному контексті іменників, похідних від дієслів, які керують давальним відмінком, наприклад, *oddanie, odpowiedź, pomoc, przekazywanie* і відбувається під впливом регіональних схем керування аналогічних дієслів, де заміна датива приименником *dla* з формою родового відмінка є дуже активною.

Проте в утворенні аналітичних конструкцій з давальним відмінком чітко помітні регіональні особливості. Давальний відмінок після приименника *wbrew* (9) у сучасній писемній польській мові в Україні виступає значно рідше, ніж родовий: *głosowanie wbrew prawa* GL 4 (209, 2000), *wyjazd wbrew rozkazu* GP 26 (116, 2006), *postępek wbrew prośby* LS 2 (2001). Ці конструкції функціонують як іменні речення у функції заголовків або підзаголовків до статей чи розділу статті. Носії регіональної польської мови калькують керування українського

прийменника *protu*, відповідника польського *wbrew*, який власне сполучається з родовим відмінком – *protu prawa, protu наказу*.

Інші іменні аналітичні словосполучення, які також підлягають трансформації внаслідок впливу схем керування того ж українського прийменника *protu* в регіональному різновиді польської мови – це конструкції з прийменником *przeciw/przeciwko* (13): *walka przeciwko zasad moralności* GL 1 (164, 1998), *tabletki przeciw temperatury* GP 7 (47, 2004), *okulary przeciw słońca* MB 4 (81, 2008), *walka przeciwko zasadom, tabletki przeciw gorączce, okulary przeciw słońcu*.

Аналогічні інтерференційні зміни відбуваються в синтаксичному контексті прикметників, які згідно із загальнопольською нормою повинні сполучатися з формами датива. Мова йде про такі прикметники як *obojętny, znany, winien/winny*. На сторінках польськомовної преси ці прикметники функціонують у складі аналітичних синтаксем:

obojętny dla kogo (4): *Ci ludzie byli dla mnie obojętni*. LS (березень, 2002); *Dla członków towarzystwa (...) to było obojętnym*. GP 19 (299, 2010), замість *Ci ludzie byli mi obojętni; Członkom towarzystwa to było obojętne;*

znany dla kogo (5): *Sytuacja znana była dla wszystkich*. GL 1–2 (269–270, 2003), *(...) kanał jest znany dla wszystkich ukraińskich Polaków*. GP 7 (47, 2004), замість *znana/znany wszystkim;*

winny w czym (3): *Jest w tym winna policja (...)* MB 3 (8, 1996); *(...) on jest winny we wszystkim (...)* GL 1 (74, 1994), замість *Jest temu winna policja, (...) on jest winny wszystkiemu*.

Активні зміни в прикметникових словосполученнях із формами датива, які відбувалися в польській мові в середині ХХ ст., аналізує Д. Буттлер [3, 159]. І вона засвідчує, що, наприклад, регіональна конструкція *obojętny dla kogo* була живою в загальнопольському узусі на той час. Проте сьогодні у значенні „такий, що не викладає зацікавлення; неважливий; неістотний” нормативним вважається лише – *obojętny komu/czemu*. Така сама ситуація з конструкцією *znany dla kogo*, яка функціонувала в польськомовних текстах ХІХ ст. (наприклад, у текстах А. Міцкевича), і до половини ХХ ст. Натомість прикметник *winny* дослідниця кваліфікує як такий, що керує виключно давальним відмінком і варіантної аналітичної синтаксеми з <прийменником *w* + форма місцевого відмінка> на ґрунті загальнопольської мови не зафіксовано.

Як бачимо з вище представленого матеріалу найактивнішим заміником давального відмінка в іменникових та прийменникових, як і в дієслівних, словосполученнях, є прийменниково-відмінкове сполучення *dla* + родовий

відмінок, яке виступає у 40% іменникових і прикметникових словосполучень (*znany, obojętny, oddanie* і ін.). У 8% конструкцій замість синтетичної будови зафіксовано використання прийменника *w* + залежне слово у місцевому відмінку (*winny*). В аналітичних словосполученнях, де за вимогами норми мав би виступати давальний відмінок, на ґрунті регіолекту його заміняє родовий. Така ситуація спостерігається в синтаксичному контексті двох прийменників *wbrew* і *przeciwno*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Вихованець І.* Теоретична морфологія української мови: академ. граматики укр. мови. – К., 2004;
2. *Behnke L.* O przyimku *dla* w polskich gwarach wschodnich // *Przysłówki i przyimki. Studia ze składni i semantyki języka polskiego* / Pod. red. M. Grochowskiego. – Toruń, 2005. – S. 249–265;
3. *Buttler D.* Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny. – Warszawa, 1976;
4. *Dwilewicz B.* Język mieszkańców wsi Bujwidze na Wileńszczyźnie. – Warszawa, 1997;
5. *Dzięgiel E.* Polska gwara wsi Zielonej na Podolu na tle innych gwar południowokresowych. *Fleksja imienna i werbalna*. – Kraków, 2001;
6. *Dzięgiel E.* Polszczyzna na Ukrainie. Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich. – Warszawa, 2003;
7. *Dzięgiel E.* Zakres alternacji celownika i konstrukcji przyimkowej *z dla* we współczesnej polszczyźnie południowokresowej // *Najnowsze dzieje polszczyzny. Język polski poza granicami kraju* / Pod red. S. Dubisza. – Opole, 1997. – S. 95–121;
8. *Gawroński A.* O przyimku *dla* w dzisiejszej polszczyźnie // *Język Polski*. – Z. VII. – 1922. – S. 53–61;
9. *Jadacka H.* *Kultura języka polskiego. Fleksja, słotwórstwo, składnia*. – Warszawa, 2007;
10. *Janów J.* Błędy ortograficzne i gramatyczne w zadaniach polskich Rusinów lwowskich // *Język Polski*. Z.1. – 1924. – S. 12–17;
11. *Kostecka-Sądowa A.* Współczesna polszczyzna południowo-kresowa na przykładzie Mościsk i okolic (uwagi o fonetyce i fleksji) // *Język Polski*. – Z. 3. – 2005. – S. 230–241;
12. *Kurzowa Z.* *Język polski Wileńszczyzny i Kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* – Kraków – Warszawa, 1993;
13. *Kurzowa Z.* *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. – Warszawa – Kraków, 1985;
14. *Masoń I.* Regionalne cechy systemu gramatycznego współczesnej polszczyzny kulturalnej na Wileńszczyźnie. – Warszawa, 2001;
15. *Mędelska J.* *Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku*. – Bydgoszcz, 1993;
16. *Mędelska J.* *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*. T. I. Wileńska prasa i jej twórcy na tle nowej sytuacji polityczno-społecznej. – Bydgoszcz, 1999;
17. *Mędelska J.* *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*. T. II. Lata 1945–1959. – Bydgoszcz, 2000;
18. *Mędelska J.* *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*. T. III. Lata 1960–1979, cz. 1: Fonetyka, słotwórstwo, fleksja, składnia. – Bydgoszcz, 2001;
19. *Mędelska J.* *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*. T. III. Lata 1960–1979, cz. 2: Leksyka (wyrazy). – Bydgoszcz, 2004;
20. *Mędelska J.* *Język „Prawdy Wileńskiej”*. Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny. – Bydgoszcz, 1999;
21. *Nowy słownik poprawnej polszczyzny* / Pod. red. A. Markowskiego. –

Warszawa, 2003; **22.** Pacan B. Uwagi o polszczyźnie przedstawicieli inteligencji lwowskiej pokolenia powojennego // *Studia nad polszczyzną kresową*. T. IX. / Pod. red. J. Riegera. – 1999. – S. 229-235; **23.** Rieger J., Cechosz I., Dziegiel E. Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku. – Warszawa, 2002; **24.** Seiffert-Nauka I. Dawny dialekt miejski Lwowa. (Część I. Gramatyka). – Wrocław, 1992; **25.** Smulkowa E. Uwagi o języku starszego pokolenia inteligencji lwowskiej A.D. 1989/1990 // *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*. T.1. – Warszawa, 1996. – S. 223-255; **26.** Sojka-Masztalercz H. Niektóre zjawiska słowotwórcze i leksykalne we współczesnej polszczyźnie lwowian // *Studia nad polszczyzną kresową*. T. IX. – Warszawa, 1999. – S. 237-247; **27.** Szulgan A. Język polski starszego pokolenia polonijnego w Krzemieńcu na Ukrainie // *Poradnik Językowy*. 2006. – Z.5. – S. 58-67; **28.** Szulgan A., Galecki Z. Polszczyzna krzemienieckiej grupy lokalnej // *Język Polski*. – Z. LXXXIX. – 2009. – S. 348-352.

Скопненко О.І. (Київ, Україна)

Реформи в українській і білоруській літературних мовах 1933 року: лінії розвитку крізь символічну функцію

У статті крізь символічну функцію розглянуто сприйняття реформ в українській та білоруській літературних мовах 1933 р. Окреслено специфіку кодифікації української та білоруської літературних мов у першій половині ХХ ст.

Ключові слова: історія української літературної мови, історія білоруської літературної мови, мовні реформи, правопис.

В статье сквозь символическую функцию рассмотрено восприятие реформ в украинском и белорусском литературных языках 1933 г. Прослеживается специфика кодификации украинского и белорусского литературных языков в первой половине ХХ ст.

Ключевые слова: история украинского литературного языка, история белорусского литературного языка, языковые реформы, правописание.

The article analyzes through the symbolic function the perception of the reforms in the Ukrainian and Belarusian literary language in 1933. Is analyzed specific of codification of the Ukrainian and Belarusian literary language in the first half of the twentieth century.

Key words: history of Ukrainian literary language, history of the Belarusian literary language, language reform, spelling.

Мовні реформи – це реалізація національної культурної стратегії за допомогою лінгвістичних засобів. Такі заходи майже завжди виходять за межі власне мовознавчого простору, оскільки змінюють мовну поведінку